

Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi *

Boys' Trade Institutes' Establishment And Development

Tekin KAYAHAN **

Özet

Bu çalışmada, endüstriye nitelikli işçi ve usta yetiştiren erkek sanat enstitüleri incelenmiştir. Erkek sanat enstitülerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişiklikler araştırılmıştır. Bu çalışma, nitel bir araştırmadır ve araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Türklerde meslek eğitimi uzun yıllar Ahilik ve Lonca teşkilatı ile yapılmıştır. Mithat Paşa'nın kurduğu İslahhaneler ile mesleki ve teknik eğitim okullarda verilmeye başlamıştır. Bu gelenek Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan sanat okulları ile devam etmiştir. Erkek sanat enstitüleri, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 94 sayılı 10/5/1943 tarihli kararıyla toplam beş yıl öğretim süreli olarak kurulmuştur. Erkek sanat enstitülerinin üç yıllık birinci devrelerine erkek orta sanat okulu denilmiştir. Erkek sanat enstitülerinde klasik ortaokullardan gelenler için özel şubeler açılarak mesleki ve teknik eğitim almak isteyenler için fırsat sunulmuştur. Erkek orta sanat okullarının klasik ortaokullara dönüştürülmesiyle, erkek sanat enstitülerinin öğretim süresi ortaokul üzerine üç yıl olarak değiştirilmiştir. Erkek sanat enstitüleri uzun yıllar çok sayıda öğrenci mezun ederek ülkenin ekonomisine ve işgücüne önemli katkıda bulunmuştur. Endüstrinin ihtiyaç duyduğu pek çok meslek alanı bu okulda şube olarak açılmıştır. 1943 yılında açılan erkek sanat enstitüleri 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile 1973 yılında endüstri meslek lisesine dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Erkek Sanat Enstitüleri, Mesleki ve Teknik Eğitim, Eğitim Tarihi, Türk Eğitim Tarihi

Abstract

Boys' Trade Institutes training skilled workers and masters is studied in this research. The changes of Boys' Trade Institutes within the historical process are researched. This study is a qualitative one and document-analysis method is used. The vocational education was mostly applied through Akhism and Guild Organization in the reign of Ottoman Empire. The vocational and technical education started to be given in the Reformaties found by Mithat Pasha. This tradition carried on with the trade schools that were handed down from Ottoman Empire to Turkish Republic. Boys' Trade Institutes were found in order to educate pupils for five years with the decision of Board of Education numbered as 94 on the tenth of May, 1943. The first three years of Boys' Trade Institutes is named as The Boys' Middle Trade School. The opportunity for those who graduated from classical middle school and want to get vocational and technical education in Boys' Trade Institutes were also created through private classes. After The Boys' Middle Trade Schools were transformed into standard middle schools, the educational year of Boys' Trade Institutes was changed as three years. Boys' Trade Institutes contributed to the economy and labour of Turkey by graduating a lot of students. Many vocational sections that the industry mostly need were opened as private classes in this school. Boys' Trade Institutes, opened for education in 1943, were transformed into technical and industrial vocational high school with the Basic Law of National Education numbered as 1739 in 1973.

Keywords: Boys' Trade Institutes, Vocational and Technical Education, History of Education, History of Turkish Education

Giriş

Bir ülkenin gelişimini etkileyen ana öğeler doğal kaynakları ve yetişmiş insan gücüdür. Doğal kaynaklara sahip olmak tek başına yeterli olmayıp bu süreçte yetişmiş insan gücü de önemlidir. Yetişmiş insan gücünü elde etmek ancak eğitimle olanaklıdır. Sanayileşmeyle birlikte çok sayıda meslek ortaya çıkmış, böylece mesleki eğitim önem kazanmıştır (Alkan, Doğan, & Sezgin, 1998, s. 7; Turan, 1992, s. 16).

* Bu çalışma, Tekin KAYAHAN tarafından Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR danışmanlığında yürütülen "Erkek Sanat Enstitüleri (1943-1974)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Gaziantep, Tel: 546 294 72 91, tekinkayahan@gmail.com

Sanayi devriminin getirdiği yenilikler toplumsal kurumları, yönetimi, okul ve aile yapısını değiştirmiştir. Devletin eğitim kurumları olan okullar, meslek eğitimi üstlenmek zorunda kalmıştır (Turan, 1992, s. 15).

Uzun dönemde özellikle teknik insangücünde ortaya çıkan sayısal eksiklikler, eğitim sistemini mesleki ve teknik eğitime yönelmiştir. Kalkınma planları, sanayi sektörünün ihtiyacı teknik insangücünün yetiştirilmesi sorumluluğunu mesleki ve teknik öğretim kurumlarına vermektedir. Yine kalkınma planları, ortaöğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümünün mesleki ve teknik eğitime yönelmesini temel politika ve ilke olarak saptamıştır (Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları, 1975, s. 3).

Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde mesleki ve teknik eğitimin uzun bir geçmişi vardır. Günümüzde faaliyet gösteren mesleki ve teknik okulların bir kısmı 19. yüzyılın ortalarında kurulmuştur. Bu okulların amaçlarında ve programlarında çağın gerekliliklerine, toplumun ihtiyaç duyduğu mesleklere, ülkenin endüstriyel ve ekonomik kalkınmasına göre zaman içerisinde değişiklik yapılmaya çalışılmıştır (Cicioğlu, 1985, s. 239).

Mithat Paşa, 1860'da Niş valiliği sırasında endüstri alanında, Islâhane adında kimsesiz çocukların eğitilmeleri ve sanat öğrenmelerini sağlamak amacıyla bir okul kurmuştur. Daha sonra benzer okullardan Rusçuk ve Sofya'da da açtırmıştır. Kurulan bu okullar daha sonradan kurulacak olan sanat okullarının temelini oluşturmuştur. Bu okullar 1912'de vakıf halinden çıkarılarak vilâyet bütçelerine bağlanmıştır, adları da o devirlerde "Mekteb-i Sanayi" olmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 267; Turan, 1992, s. 35).

Mesleki ve teknik eğitim, cumhuriyetin kuruluş döneminden itibaren gerek maddi anlamda gerek yönetim anlamında bir süre bölgesel imkânlarla devam ettirilmiştir. Mesleki ve teknik eğitimin planlı ve merkezi bir anlayışla yönetilmeye başlanması ancak cumhuriyet döneminde Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bu süreçte de ilk dönemler mesleki ve teknik eğitime gereken önemin verildiği söylenemez çünkü yeni cumhuriyetin öncelikleri arasında ilköğretim ve okuma-yazma seferberliği bulunmaktadır (Alkan vd., 1998, s. 61; Cicioğlu, 1985, s. 241; Milli Eğitim Bakanlığı, 1949, s. 1).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında 15 erkek sanayi mektebi bulunmaktaydı ve bunların ancak 9'u Milli Eğitim Bakanlığı'na devralınmıştır (Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, 1961, s. 11). Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim sistemini gözden geçirip fikir vermesi için 1924 yılında John Dewey, mesleki ve teknik eğitimle ilgili olarak 1925 yılında Alman Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Müşaviri Profesör Kühne, 1926 yılında Brüksel Mesleki Öğretim Genel Müdürü Omer Buyse ülkemize davet edilmiştir. Bakanlık, sanat okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak için Avrupa ve Amerika'ya öğrenci göndermiş, yurtdışından uzmanlar çağırarak sanat okullarında görev vermiştir (Cicioğlu, 1985, s. 241; Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, 1961, s. 10).

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim üzerine yapılan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Erkek sanat enstitüleriyle ilgili kaynaklara ulaşılrken "mesleki eğitim, meslek eğitimi, mesleki ve teknik eğitim, eğitim tarihi, sanat okulu, sanayi mektebi, sanat enstitüsü, sanat enstitüleri" anahtar kelimeleri kullanılarak sorgulamalar yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda aşağıdaki araştırmalara ulaşılmıştır;

Eser ve Orak'ın (2016) hazırladığı "Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde öncü bir kurum: Urfa Erkek Sanat Enstitüsü" adlı araştırmada erkek sanat enstitülerinin kuruluş ve gelişim sürecine kısaca değinilmiştir. Araştırma Urfa Erkek Sanat Enstitüsü'nün Urfa'nın sosyo-kültürel yaşamına katkılarını araştırmayı amaçlamıştır.

Araştırma sonucunda, Urfa Erkek Sanat Enstitüsü'nde kuruluş yıllarından başlayarak ağaç işleri, demircilik ve tesviyecilik olmak üzere üç farklı sanat şubesinin açıldığını, öğrencilerin yapmış olduğu çalışmaların sergilerle halka tanıtıldığını, okulun öğretmen ve öğrenci profiliyle çevreye örnek olduğunu ve saygın bir okul olduğunu bulmuştur.

Değirmenci (2015) yaptığı “Osmanlı İmparatorluğu'nda mesleki eğitim veren okullar(19.yy İstanbul örnekleri)” isimli araştırmasında 19.yy'da İstanbul'da kurulmuş olan mesleki eğitim veren okulları incelemiştir. Çalışmasında okulların çok az bir kısmının kendisine ait binada eğitim verdiğini pek çok okulun konaklarda ya da idari binaların bir bölümünde eğitim verdiğini bulmuştur.

Kılınç (2013) yaptığı “Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi (1908–1986)” adlı araştırmasında Türkiye’de mesleki teknik eğitimin tarihi gelişim seyrini, II.Meşrutiyet (1908) ile 1986 yılı 3308 sayılı kanununa kadar geçen zaman diliminde incelemiştir. Araştırmada II.Meşrutiyet öncesi eğitime kısaca yer verilmiştir. II.Meşrutiyet dönemi mesleki ve teknik eğitim ise ortaöğretim meslek okulları ve mesleki yüksekokullar olarak iki başlık altında incelenmiştir. Cumhuriyet dönemi mesleki teknik eğitimi ise Atatürk dönemi, mesleki ve teknik öğretim müstesarlığının kurulması, 1941-1975 yılları arası mesleki teknik eğitim, 1975-1984 yılları arası mesleki teknik eğitim olarak incelemiştir. Araştırmada erkek sanat enstitüleri ile ilgili olarak okullarda açılmış sanat şubeleri, 1930-1964 yılları arasındaki öğrenci sayıları, erkek sanat enstitüsü mezunlarının devam edebileceği okullar verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda teknik elemanın öneminin anlaşıldığını dolayısıyla mesleki ve teknik eğitimin Cumhuriyet döneminde eğitim politikası olarak ele alındığını, eğitim politikası oluşturmak için yabancı uzmanlardan yararlanıldığı, erkek sanat enstitülerinin 1973-74 eğitim öğretim yılında isminin endüstri meslek lisesi olarak değiştirildiği sonuçlarına varmıştır.

Tosun (2010) yaptığı “Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim Politikaları” adlı araştırmasında Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi’nde mesleki ve teknik eğitimde izlenen politikaları araştırmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemi, Tanzimat öncesi ve sonrası, Cumhuriyet dönemini ise Atatürk dönemi, İnönü dönemi, Demokrat Parti dönemi(1950-1960), 27 Mayıs-12 Eylül arası dönem, ANAP dönemi(1983-1991), 1990'lı yıllar ve koalisyonlar dönemi(1991-2002), Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi olarak incelemiştir. Araştırma da ayrıca Avrupa Birliği sürecinin de mesleki ve teknik eğitim politikaları üzerindeki etkilerini araştırılmıştır. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının temelini Tanzimat sonrası dönemde atıldığı sonucuna ulaşmıştır.

Demir & Şen'in (2009) yaptığı “Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları” adlı araştırmada 1923 yılından itibaren, ortaöğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitimde yapılan reformların etkileri ve yansımaları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel yönetimler tarafından düzenlenen mesleki ve teknik eğitimin düzenli bir hale getirilmeye çalışıldığını, 1940'lı yıllardan sonra İkinci Dünya Savaşı sebebiyle mesleki ve teknik eğitimin ülkenin gelişmesi için önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kocakaya'nın (2007) yaptığı “Niğde Erkek Sanat Enstitüsü ve Meslek Liseleri” adlı araştırmada mesleki ve teknik öğretimin Cumhuriyet öncesi ve sonrası tarihçesini, Niğde'de cumhuriyet öncesi ve sonrası eğitim öğretimin tarihçesini araştırmıştır. Araştırma 1943-2000 yılları arasını kapsamaktadır. Niğde Erkek Sanat Enstitüsü'nün(1973'ten sonra Niğde Endüstri Meslek Lisesi'nin) Niğde ve Türkiye ekonomisine katkılarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada Niğde Erkek Sanat Enstitüsü'nün kuruluşu, öğrenci sayısı, okulda çalışmış olan idareci ve öğretmenleri, okulun eğitim öğretim programı ve açılan sanat şubeleri, okulda uygulanmış disiplin cezaları, okulun kültürel faaliyetleri araştırılmıştır. Cumhuriyet

dönemiyle birlikte eğitimin esaslı bir devlet politikası olarak ele alındığını, 1931 yılında mesleki okulların bölge sanat okulları haline dönüştürüldüğünü, 1935 yılında bu okulların Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesiyle okulların mali problemlerinin çözüldüğünü, 1940 yılından itibaren sanayileşmeyle birlikte mesleki teknik eğitimde hızlı bir gelişme olduğu, okulun Niğde'de mesleki teknik eleman yetiştirmede önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çınar (2007) yaptığı “XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde mesleki ve teknik eğitim” adlı araştırmasında 19.yy'da Osmanlı Devleti'nde mesleki ve teknik eğitim verilen okulların hangi amaç ve koşullarda açıldığı, bu okulların nizamnameleri, müfredat programları, öğretmenleri, öğrenci sayıları, mezunların istihdamı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan kurtarmak için Batı medeniyetini örnek aldığını, okulların açılmasında maddi zorluklarla karşılaştığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Duman (2002) yaptığı “Mesleki ve teknik eğitimin gelişimi” adlı araştırmasında Cumhuriyet'ten önce mesleki ve teknik eğitimin gelişimi incelenmiştir. Araştırma sonucunda Cumhuriyet öncesi dönemde Ahilik teşkilatı haricindeki uygulamalarla meslek eğitiminin arayışlar içerisinde geçtiğini, eğitimde yenileşme ve yeniden yapılanma adına sanat ve meslek okullarının açıldığını ancak savaşlar ve devletin dağılma dönemine girmesi, geleneksel üretim sisteminin gelişen endüstri karşısında rekabet edememesi ve kapütülasyonların buna engel olduğunu belirtmiştir.

Doğan'ın (1983) “Mesleki ve teknik eğitimin ilkeleri ve gelişmesi” isimli araştırmasında mesleki ve teknik eğitim sistemini meydana getiren unsurlar ve bu unsurların analizini yapmıştır. Araştırma sonucunda Mesleki ve teknik eğitimin planlanmasında ve yürütülmesinde mesleki eğitimcilerle birlikte toplum ve iş hayatını temsil eden grupların ortaklaşa çalışmaları, bölgesel ihtiyaçların dikkate alınarak merkezden yapılan sınırlamaların en aza indirilmesi, mesleki ve teknik eğitimde görev alacak öğretmenlerin belirli bir süre sanayi tecrübesine sahip olması gerektiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Sezgin (1982) “Mesleki eğitimin kapsam ve gelişimi” adlı araştırmasında mesleki ve teknik eğitimin dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimini kısaca incelemek ve mesleki ve teknik eğitime olan ihtiyacı belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda eğitim programlarının bireyin ve iş hayatının ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilmesi, kapsamlı ve tutarlı bir değerlendirme mekanizmasının oluşturulması sonuçlarına ulaşmıştır.

Alkan & Doğan (1976) tarafından yapılan “Mesleki ve teknik eğitimin ana plan ve esasları” adlı çalışmada Devlet Kalkınma Planları doğrultusunda kısa ve uzun dönemli bir Mesleki ve Teknik Öğretim Ana Planının hazırlanması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda genel eğitim, örgün ve yaygın mesleki eğitimin bir bütün olarak ele alınıp sistem içerisinde yatay ve dikey geçişlerin sağlanması, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal hedefleri için öncelik gerektiren mesleklerden aranılan yetenekler saptanması, kritik olan mesleklerden başlamak üzere her meslek için ilerleme yolları belirlenmesi gibi sonuçlara ulaşmıştır.

Tezcan'ın (1973) yaptığı “Toplumumuzda mesleki ve teknik öğretim ile ilgili değer yargıları ve değişme eğilimleri” isimli çalışmada mesleki ve teknik öğretimle ilgili değer yargılarının neler olduğunu, bu yargıların sebepleri ve değiştirmek için alınabilecek tedbirleri araştırmıştır. Araştırma sonucunda mesleki ve teknik eğitimin fakir veya kabiliyetsiz çocuklara ait bir gelenek olarak düşünüldüğünü, yüksek öğrenim olanağının mevcut olmayışı, mezunların iş ve sermaye bulma konusunda karşılaştıkları sorunlar, ders programları ile çevre ihtiyacının uyuşmaması gibi sebepler saptamıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda erkek sanat enstitülerini bir bütün olarak tarihsel gelişimini inceleyen bir çalışmanın olmadığı görülmüştür.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim alanında bir okul türü olarak erkek sanat enstitülerinin Türk eğitim tarihindeki yerini ve önemini çeşitli yönleriyle ortaya koymaktır. Bu araştırmanın genel amacına uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1. Erkek sanat enstitülerinin kurulum ve gelişim sürecinde ne gibi düzenlemeler yapılmıştır?
2. Erkek sanat enstitülerinin gelişim sürecini etkileyen şura kararları nelerdir?

Bu araştırma, erkek sanat enstitülerinin kuruluşu kabul edilen Talim Terbiye Kurulu’nun 10/5/1943 tarih 94 sayılı kararı ile 1973 yılı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’yla erkek sanat enstitülerinin endüstri meslek liselerine dönüştürüldüğü süreler arasında sınırlıdır.

Yöntem

Araştırma modeli

Erkek sanat enstitüleri üzerine yapılmış olan bu çalışma, bir nitel araştırmadır.

Yıldırım ve Şimşek(2013)’e göre nitel araştırma;

Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plâna alan bir yaklaşımdır (s. 45).

Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 217).

Araştırmaya yönelik veri toplama çalışmaları sırasında, öncelikle araştırma amaçlarına uygun olarak daha önceden yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bu araştırmada kullanılan kaynaklar ise literatür taraması sonucunda elde edilmiştir.

1974’ten sonra erkek sanat enstitüleri, endüstri meslek liseleri olarak adlandırıldığından araştırma sürecinde 1943-1974 yılları arasında erkek teknik eğitimle ilgili olabilecek kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve internette yer alan kaynaklara ulaşılmıştır.

Araştırma sürecinde elde edilen veriler konu bütünlüğü içerisinde tarihsel bir akışla ele alınmıştır. Araştırmada ulaşılan bazı kaynaklarda mesleki eğitim veren okulların bütün olarak ele alındığı görülmüştür. Bu sebeple okulları ayrı ayrı inceleyen, Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları araştırmada kullanılmıştır.

Erkek sanat enstitülerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişiklikler “Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi” başlığı altında incelenmiştir. Milli eğitim şûralarında erkek sanat enstitüleri ile ilgili alınan kararlar ayrı başlık olarak eklenmemiş, tarihsel akış içerisinde yeri geldikçe araştırmaya eklenmiştir.

Erkek sanat enstitülerinde açılan bazı şubeler zamanla gelişip, büyüyerek müstakil okul olmuştur. Bu okullar yapı ve işleyiş olarak erkek sanat enstitüleriyle benzerdir. Farklı bölgelerde, farklı sanayi kollarında açılmış bu okullar Tablo 2 “Sanat Enstitüleri Okul Sayısı” olarak araştırmaya eklenmiştir.

Araştırma sürecinde mesleki ve teknik eğitim politikasına ve erkek sanat enstitülerine dönük bazı eleştirilere ulaşılmıştır. Bu eleştirilere de sonuç bölümünde değinilmiştir.

Bulgular

Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi

29.5.1927 tarih ve 1052 sayılı Meslek Mektepleri Hakkında Kanun ile sanat okulları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu kanunla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanan sanat okullarında, bir bütünlük sağlamak amacı ile öğretim süresi ikisi hazırlık ve üçü de mesleki olmak üzere ilkokul üzerine beş yıl olarak düzenlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın sanat okullarıyla ilgilenmesi bu yasayla başlamıştır.

1931 yılında kabul edilen 1867 sayılı kanunla her il kendi bölgesinde bulunan sanat okulunun masraflarına belli oranlarda katılmaya mecbur tutulmuştur. Sanat okullarının yerel imkânlarla desteklenmeye devam etmesi okulların gelişimi açısından sorun olmuştur. Bu sebeple 2765 sayılı ve 7.6.1935 tarihli kanunla Bölge Sanat Okulları, Maarif Vekâleti bütçesine alınmıştır.

Talim Terbiye Kurulu'nun 11/3/1940 tarih 43 sayılı “beş senelik bölge sanat okullarının tahsil itibari ile iki devreye ayrılması hakkında” kararıyla bölge sanat okulları ilk devresi üç yıllık, ikinci devresi iki yıllık meslek okulları olarak düzenlenmiştir (Kocakaya, 2007, s. 20).

1941 yılında 2287 sayılı yasaya ek olarak çıkarılan Bakanlık Merkez Örgütü Kanunu, 4113 sayılı yasayla değiştirilerek Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. Bakanlık içinde mesleki ve teknik eğitimin müsteşarlık düzeyinde örgütlenmesi çalışmaların verimini artırmıştır.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 10/5/1943 tarihli 94 sayılı “bölge sanat okulunun her iki devresine ayrı isimler verilmesi hakkında” kararıyla daha önceden iki devreye ayrılmış olan bölge sanat okullarının sadece birinci devresini bulduran okullara erkek orta sanat okulu, iki devresini de bulduran okullara erkek sanat enstitüsü denilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan bu kararla erkek sanat enstitüleri kurulmuştur.

Erkek sanat enstitülerinin kurulmasında, endüstrinin çeşitli alanlarına güçlü pratik bilgiyle birlikte teknik ve meslek bilgisi olan kalifiye işçileri ve geleceğin ustabaşılarını yetiştirmek amaçlanmıştır (Maarif Vekaleti, 1959, s. 7).

Erkek orta sanat okullarının amacı Milli Eğitim Bakanlığı (1947)'na göre “Erkek orta sanat okullarıyla orta yapı okulları; öğrencilerine, bir yandan ilköğrenimin üstünde genel ve mesleki bilgi veren ve kısa zamanda bir sanat öğreten, bir yandan da mesleğinde daha çok ilerlemek isteyenlerini sanat ve yapı enstitüleri öğrenimine hazırlayan okullardır.” olarak belirtilmiştir (s. 6).

Erkek sanat enstitülerinin amacı Milli Eğitim Bakanlığı (1947)'na göre “Erkek sanat ve yapı enstitüleri, erkek orta sanat ve orta yapı okulları mezunlarının genel ve meslek bilgilerini genişletmek ve öğrendikleri sanattaki maharetlerini ilerletmek; ortaokul mezunlarından isteyenlere sanat öğrenimi vermek ve öğrencilerini daha üstün dereceli teknik öğrenime hazırlamak amacıyla kurulmuş olan okullardır.” olarak belirtilmiştir (s. 7).

Costat (1956)'a göre orta sanat okullarının amacı “belirli bir iş yapan piyasa işçisinden daha iyi bir seviyede, endüstri sahasında bir iş bulmak isteyen gençlere, oldukça ihtisaslaşmış mesleki bir bilgi vermektir.” (s. 7). Erkek sanat enstitülerinin amacını ise “kalifiye bir işçi olduğu kadar, ekip şeflikleri de yapabilecek imkânlarla endüstri sahasında çalışmak isteyen gençlere daha tam ve ihtisaslaşmış mesleki bir tahsil vermek, daha yüksek seviyeli okullarda (teknik okullara, mühendis okullarına, sanat okullarına öğretmen yetiştiren okullara, Yüksek Maden Okulu'na v. s.) öğrenimini devam ettirmek isteyen öğrencilere esaslı bir mesleki eğitim vermek.” olarak açıklamaktadır (s. 3).

Duyar (1946)'a göre erkek sanat enstitüleri “Mühendislerin hazırladıkları yapım resim ve plânlarını gerçekleştirecek atölye şeflerini, ustabaşlarını, büyük ve küçük endüstrimizle küçük sanatlar için bilgili, kalifiye işçi ve teknisyen yetiştiren kurumlardır.” (s.3).

Kuruldukları dönemde orta sanat okulları en az beş yıllık ilkokulu bitirmiş 12 -17 yaşındaki öğrencilerin alındığı öğrenim süresi üç yıl olan bir kurumdur. Bu üç yıllık teorik ve pratik öğrenim sonunda başarı gösterenler kalifiye işçi olurlar. Bitirme sınavlarını verenler (orta sanat okulu) diploması alırlar ve ortaokul mezunu haklarını da kazanırlar (Maarif Vekaleti, 1959, s. 8).

Erkek sanat enstitüleri, orta sanat okulunu bitirenlerin isterlerse sanat ve bilgilerini ilerletmek üzere devam edebileceği iki yıllık bir okuldur. Bu iki yıllık öğrenimi başarı ile bitirenler enstitü mezunu olurlar ve meslekleri dahilindeki görevlerde lise mezunu hakkını kazanırlar (Maarif Vekaleti, 1959, s. 8).

Beş yıllık erkek sanat enstitüleri'nin ilk yılı (ya da erkek orta sanat okulunun ilk yılı), mesleğe yöneltme sınıfıdır. Öğrenciler ikinci sınıftan itibaren belli meslekleri takip ederler (Maarif Vekaleti, 1959, s. 9). Erkek sanat enstitülerinde öğrenci sanat dalı seçimini yaptıktan sonra, bir başka sanat dalına geçemez. Erkek orta sanat okulu bitirerek erkek sanat ve enstitüsüne giren öğrenci, mezun olduğu okuldaki sanat dalını takip etmek zorundadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1947, s. 10).

Erkek sanat enstitülerinin büyük bir kısmında ilkokul mezunlarının kabul edildiği erkek orta sanat okulları bulunmaktadır. Bu orta sanat okullarının öğretim ve eğitim ilkeleri, genel olarak klâsik öğrenim veren ortaokulların öğretim ve eğitim ilkeleriyle aynıdır. Yalnız, bu okullarda el becerisini öğrencilere kazandırmak için iş bilgisi derslerine daha fazla ders saati ayrılmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1964, s. 19,21).

Erkek sanat enstitüleri içinde klasik ortaokul mezunlarının teknik öğretime geçebilmeleri ve sanat öğrenmelerini sağlamak için açılmış özel sınıflar vardır (Duyar, 1946, s. 4). Bu sınıflara mecburi ilkokuldan sonra genel ortaokullara devam edip bu okulları bitirerek mesleki eğitim görmek isteyen ve 15 yaşına gelmiş olanlar erkek sanat enstitülerinin dördüncü sınıflarına kabul edilirler (Maarif Vekaleti, 1959, s. 8).

Erkek sanat enstitülerinin sayılarının artmasında ve gelişiminde İkinci Dünya Savaşı sonrası, toplam iş gücü içinde oranı yükselen genç nüfusa iş olanakları hazırlamak ve sanayinin iş gücü talebindeki artışı karşılama amacı etkili olmuştur (Kerimoğlu, 2006, s. 12). İkinci Dünya Savaşı sonrasında mesleki ve teknik eğitimde önemli gelişmeler olmasına rağmen, İsmet İnönü, 1 Kasım 1944'te TBMM'nin açılış konuşmasında “...Üç dört sene içinde, üç dört misli fazla neticeler aldığımız halde, henüz ihtiyacı bir dereceye kadar karşılayacak dereceden çok uzaktayız. Bir ehemmiyetli başlangıç olan eldeki program önümüzdeki iki üç sene içinde tamamıyla yerine getirdikten sonradır ki, memlekette teknik öğretim temel atmış ve geniş bir ihtiyacın içine girmiş olacağız. Kız ve erkek, şehirli ve köylü teknik öğretim kurumları ve akşam sanat okulları, bütün orta öğretim kurumlarının ve öğrencilerinin birçok misli olması lazımdır.” diyerek çeşitli düzeylerdeki mesleki ve teknik

kurumlara devam eden öğrenci sayısının arttığını fakat bunun daha da artması gerektiğini açıklamaktadır (Cihan'dan aktaran Doğan, 2015, s. 37).

Üçüncü Milli Eğitim Şûrası, 2-10 Aralık 1946 tarihinde toplanmıştır. Şûranın gündemini ticaret ortaokulları ve liseleri program ve yönetmeliği, erkek orta sanat okulları ve enstitüleri program ve yönetmeliği, orta derecedeki teknik öğretim okulları öğretmen ve öğreticileriyle ilgili mevzuatın günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi konuları oluşturmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 97).

Şûra'da erkek orta sanat okulları ve enstitüleri ile İstanbul Teknik Okulu Komisyonu, orta sanat okulları ve enstitülerinde atölye saatlerinin artırılması, elektrikçilik ve tesviyecilik özel sınıflarının öğrenim sürelerinin ortaokuldan sonra iki yıl olarak tespit edilmesi, erkek sanat enstitülerinin ikinci devresinde müzik ve beden eğitimi dersi için ders dağıtım çizelgesinde birer saatlik zaman ayrılması konularında teklifte bulunmuştur ve bu teklifler kabul edilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 97).

Mesleki ve teknik eğitimin önemine inanan İsmet İnönü, 1 Kasım 1948'de TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada "Endüstrileşme davamızda muhtaç olduğumuz teknik elemanları hazırlayan teknik öğretim kurumlarını bütçe imkânları buldukça çoğaltmaya gayret ediyoruz." diyerek mesleki ve teknik eğitime parasal desteğin devam edeceğini belirtmiştir (Cihan'dan aktaran Doğan, 2015, s. 38).

Bu dönemde mesleki ve teknik eğitimin, ulusal eğitim sisteminin bir parçası haline gelmesinde, ülke çapında örgütlenmesinde, parasal kaynakların bulunmasında, öğretmen yetiştirme sisteminin kurulmasında ve tüm olanakların en verimli bir şekilde kullanılmasında Rüştü Uzel'in büyük payı vardır. Meslek okullarının tüm yurda yayılmasında liderlik yapan kişilerin başında gelmiştir (Doğan, 2012, s. 28).

1950 yılında kabul edilen 5642 sayılı kanunla mesleki ve teknik öğretimin gelişmesine destek vermek üzere ikinci kez ek ödenek sağlanmıştır. Bu kanunla 1951 ve 1960 yılları arasında yıllık 7,5 milyonu aşmamak üzere 75 milyon lira ek destek sağlanmıştır. Bu ödeneğin sağlanmasında da Rüştü Uzel'in büyük katkıları olmuştur (Doğan, 2012, s. 28). Bu ödenekle 1951 yılından itibaren yarım kalmış işler tamamlanmış, atölye ve laboratuvar tesisleri donatılmıştır (Alkan vd., 1998, s. 41).

Milli Eğitim Bakanlığı eski müsteşarlarından Ferid Saner, mesleki ve teknik eğitime verilen önem için "İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla ordu ihtiyaçlarının belirlenmesi, İnönü'nün cumhurbaşkanı ve Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanı olarak asker oluşları mesleki ve teknik eğitimin zaruretini ortaya koymuştur." şeklinde yorumlamıştır. Mesleki ve teknik eğitimin eski müsteşarlarından Saip Develi ise "İkinci Dünya Harbinde Fransızların yenilmesi ve bunun sebeplerinin Almanya karşısında mesleki ve teknik eğitimin Fransa'da çok ihmal edilmiş olduğunun ifade edilmesi ve bu gerçeğin İnönü ve hükümetlerince iyice kavranmış olması" diyerek mesleki eğitime verilen önemin nedenini yorumlamıştır (Doğan, 2012, s. 28).

1930-1939 yılları arasında devletçilik ilkesi doğrultusunda izlenen devletçi sanayileşme denemesi ile Türkiye ekonomisinin dışa kapanarak devlet eliyle milli sanayileşme denemesinin ana hatlarıyla başarılı olduğu söylenmektedir. Yine aynı dönemde Türkiye sanayileşme doğrultusunda ilk ciddi adımlarını atmış, sanayinin sabit fiyatlarla yıllık büyüme hızları ortalaması %10,3 civarında gerçekleşmiştir (Boratav, 2012, s. 59,71).

4 Aralık 1957 tarihinde Ford Vakfı tarafından görevlendirilen üç kişilik¹ bir inceleme heyetinin hazırladığı raporda mesleki ve teknik öğretim okullarının daha verimli çalışmaları ve memleketin muhtaç olduğu kaliteli teknik elemanları yetiştirmek üzere mesleki ve teknik öğretim okullarının, ortaokula dayalı ve süreleri en az üç yıl olan meslek kolejleri veya meslek liseleri halinde kurulması ve bu meslek liselerinde açılacak kolların bölgenin ihtiyaçlarına göre belirlenmesi, sürelerinin de mesleğin gerekliliklerine göre düzenlenmesi önerilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1960, s. 1,54).

1942 ve 1951 yıllarında mesleki ve teknik eğitim için ayrılan ek bütçelerin ardından okul sayısı ve öğrenci mevcudunda ciddi artış yaşanmıştır. Yapılanların yine de yeterli olduğunu söylemek güçtür. 1950’li yılların sonuna mesleki eğitimdeki durumuzu görmek ve diğer ülkeler ile karşılaştırmak için Tablo 1’de bazı ülkelerin örgün eğitim sistemlerinde okuyan öğrenci sayısı ve yüzdeleri kademelere göre verilmiştir.

Tablo 1 : Bazı Ülkelerde Örgün Eğitimde Kademelere Göre Öğrenci Dağılımı

Ülkeler	Sayı/Oran	Toplam Öğrenci	İlkokul Öğrencisi	Ortaöğretim Akademik Kol Öğrencisi	Ortaöğretim Mesleki ve Teknik Kol Öğrencisi	Toplam Ortaöğretim Öğrencisi	Yükseköğretim Öğrencisi
Almanya ²	Sayı	8 635 961	5 031 776	1 222 351	2 208 514	3 430 865	173 320
	Oran	100	58,3	14,2	25,5	39,7	2,0
Fransa ⁴	Sayı	6 756 161	4 867 104	1 334 918	324 139	1 659 057	229 000
	Oran	100	72,0	19,8	4,8	24,6	3,4
İsveç ³	Sayı	1 228 141	839 000	206 344	153 326	359 670	29 471
	Oran	100	68,3	16,8	12,5	29,3	2,4
Japonya ⁴	Sayı	21 774 195	13 492 087	6 724 080	991 477	7 715 557	566 551
	Oran	100	62,0	30,9	4,5	35,4	2,6
Portekiz ⁵	Sayı	1 061 433	869 207	90 236	81 139	171 375	20 851
	Oran	100	81,9	8,5	7,6	16,1	2,0
İspanya ⁴	Sayı	4 408 006	3 726 492	421 346	187 569	608 915	72 599
	Oran	100	84,5	9,6	4,3	13,9	1,6
İsrail ⁴	Sayı	423 291	370 356	27547	13 888	41 435	11 500
	Oran	100	87,5	6,5	3,3	9,8	2,7
Türkiye ⁵	Sayı	2 982 279	2 514 592	315 500	98 703	414 203	53 484
	Oran	100	84,3	10,6	3,3	13,9	1,8

Kaynak: Kodamanoğlu, N. (1964). *Türkiye’de eğitim (1923-1960)*. Ankara: Milli Eğitim.

Tablo 1’deki verilere bakıldığında ortaöğretimde mesleki ve teknik kol alanı öğrenci oranında gelişmiş ülkelerin bir hayli gerisinde olduğumuz görülmektedir.

¹ Üç kişilik ekip şu kişilerden oluşmaktadır; Prof. Fahri İz: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Profesörü, Prof. Mukbil Gökdoğan: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı, Dr. Samim Sinanoğlu: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Doçenti (Milli Eğitim Bakanlığı, 1960, s. 1)

² 1958-1959 yılı rakamlarıdır.

³ 1959-1960 yılı rakamlarıdır.

⁴ 1957-1958 yılı rakamlarıdır.

Altıncı Milli Eğitim Şûrası Maarif Vekili Ahmet Özel başkanlığında 18-23 Mart 1957'de toplanmıştır. Şûranın gündemini mesleki ve teknik öğretim, erkek teknik öğretim konuları oluşturmuştur (Kerimoğlu, 2006, s. 42).

Şûra'da Erkek Teknik Öğretim Komisyonu'nun hazırladığı raporda, erkek sanat enstitülerinin birinci devrelerinin ilk iki sınıfında atölye çalışmalarının o yaş çocuğunun özellikleri dikkate alınarak azaltılması, erkek sanat enstitülerinin ikinci devresinin öğrenim sürelerinin üç yıla çıkarılarak sanat lisesi haline getirilmesini, bu okulların programlarının gözden geçirilerek yabancı dil, müzik ve beden eğitimi derslerine de yer verilmesini, araç ve gereçler tamamlanmadıkça yeni okullar açılmamasını, bu okullarda günün ihtiyaçlarına göre yeni şubeler açılması, kalkınma ihtiyacının gerektirdiği teknik personelin yetiştirilme işinin önceden planlanması ve sanat enstitülerinin bazı bölümlerine kız öğrenci alınması imkânının sağlanması konuları ile ilgili tekliflerde bulunulmuştur. Bu tekliflerin çoğunluğu şûra genel kurulunca kabul edilerek uygulamaya konulmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 259; Kerimoğlu, 2006, s. 42; Milli Eğitim Bakanlığı, 1973).

Altıncı Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlar doğrultusunda erkek orta sanat okullarında klasik ortaokul müfredatı uygulanmaya başladığından erkek sanat enstitülerinde yer alan klasik ortaokul mezunları için açılmış özel şubeler kaldırılmıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973, s. 19).

Sanayi alanında yapılan yatırımlar, mesleki ve teknik öğretimdeki gelişmeler, erkek sanat enstitülerinin sayılarındaki artışlarla 1950 yılında devlet sektöründe 76.033 işçi, özel sektörde 86.826 ücretli işçi bulunurken 1961 yılında devlet sektöründe 126.225 işçi ve özel sektörde ise 196.224 işçi çalışmaktaydı. Bu on yıllık sürede devlet sektöründe çalışan işçilerin % 60, özel sektörde ise % 100 den fazla bir artış meydana gelmiştir (Cillov, 1965, s. 322).

Yedinci Milli Eğitim Şûrası 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanmıştır. Şûranın gündeminde, kız teknik öğretim, ticaret öğretimi, erkek teknik öğretim konuları yer almıştır. 1962 yılına kadar orta dereceli meslek okullarından mezun olanlar meslek yüksekokullarına devam ediyorlar ya da iş hayatına atılıyorlardı. Genel yükseköğretime devam etmek isteyen meslek okulu mezunları ise liseyi bitirmek zorundaydı. Bunun sonucunda ülkenin meslek okullarına büyük ihtiyacı olduğu halde, liselere istek artmış ve lise sayısı hızla çoğalmıştır. Bu nedenle Yedinci Şûra'da şu kararlar alınmıştır;

1. Liselerin öğrencilerini sadece yükseköğretime hazırlayan okullar olarak değil, aynı zamanda hayata hazırlayan genel öğretim kurumları olarak düzenlenmeleri,
2. İki yıllık orta dereceli meslek okullarının (erkek sanat enstitülerinin) çeşitli meslekler için eleman yetiştirmek olan esas fonksiyonları aynen muhafaza edilerek öğrenim sürelerinin aynı zamanda ortaöğretim derecesi içinde bütünlüğü ve ahengi sağlamak üzere üç yıla çıkarılmasını,
3. Lise ve dengi meslek okullarından mezun olan başarılı öğrencilere, yetiştikleri alanlarda üniversiteye girebilmeleri için olgunluk sınavlarının konmasını,

karara bağlamıştır (Cicioğlu, 1985, s. 260,261).

Şûra'da erkek sanat enstitüleri için kabul edilen amaçlar;

1. Yapıcı ve yaratıcı bir muhakeme yeteneğine sahip,
2. Girişimci, işini ve mesleğini seven, bununla iftihar edip iş ahlâkını benimsemiş,

3. Mesleği ile ilgili makine, alet ve malzemeleri iyi kullanarak iş yapabilme bilgi ve becerilerini kazanmış,
 4. İnsan münasebetlerine ve iş idaresine vakıf, görev ve sorumluluk duygusu gelişmiş,
- elemanlar yetiştirmek olarak belirtilmiştir.

Bu elemanları, endüstri, bayındırlık ve diğer iş alanlarının ihtiyacı olan çeşitli meslek dallarında beceriler isteyen işlere kolaylıkla uyabilecek, ayrıca bu okullara devam eden üstün kabiliyetlileri branşları ile ilgili yükseköğrenime hazırlamakta amaçlar arasındadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 109).

Erkek sanat enstitüleri mezunlarına yükseköğretim yolunun açılması için I. Demirel Hükümeti (27 Ekim 1965 - 3 Kasım 1969) Programında “İmam hatip okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarına yükseköğretim imkânlarını açık tutarak kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız. Meslek okullarında orta öğretimlerini tamamlayanların kabiliyetlerine göre üniversite ve yüksekokullara devam edebilmelerine fırsat eşitliği bakımından imkân vererek gerekli tedbirler alınacaktır.” denilmiştir (Ekinci, 1994, s. 17).

28 Mart 1969 tarihinde 13160 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Orta Dereceli Teknik ve Meslek Okullarını Bitirenler İçin Lise Bitirme İmtihanları Hakkındaki Yönetmelik ile orta dereceli mesleki ve teknik okulları mezunlarından istekliler yapılacak sınavda başarılı olursa lise diploması almaya hak kazanacaklardır.

1966-1967 öğretim yılından itibaren erkek sanat enstitülerinin öğretim süreleri 2 yıldan 3 yıla çıkarılmıştır. Erkek sanat ortaokullarına ise 1965-66 öğretim yılından itibaren yeni kayıt yapılmamış ve öğrencilerini mezun ettikten sonra kapanmıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973, s. 19).

Sanat enstitülerinin öğretim programları 1969-1970 öğretim yılında gözden geçirilerek birinci sınıflarının programları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre sanat enstitülerinin birinci sınıfları teknisyen okullarının da birinci sınıfı olmuştur. Birinci sınıf, genel kültür, fen kültürü, mesleki ve teknik dersler yönünden ortak ve temel bir sınıf haline getirilmiştir. Sanat enstitülerinin ikinci ve üçüncü sınıf programları da daha çok beceri ve mesleki yeterliliğe yönelmiştir (Tuna, 1973, s. 106).

Sekizinci Milli Eğitim Şûrası 28 Eylül - 3 Ekim 1970 tarihlerinde toplanmıştır. Şûranın gündemi, Ortaöğretim Sistemimizin Kuruluşu ile Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi olarak belirlenmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 120).

Şûra’da milli eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek üzere Türk eğitim sistemi birbirine dayalı ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim olarak üç öğretim devresine ayrılmıştır. Bu sınıflandırma ile ortaokul, ilkokulun devamı ve orta öğretimin birinci devresi olarak kabul edilmiştir. Ortaöğretim ise ortaokula dayalı genel olarak 14 -17 yaş grubundaki öğrencilere verilen genel, mesleki ve teknik eğitimin tümü olarak ifade edilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 120).

Şûra kararlarında mesleki ve teknik eğitim ikinci devre ortaöğretimin içinde yer almıştır. Mesleki ve teknik eğitimin amaçları, ortaokula dayalı genel olarak 14-17 yaş grubundaki öğrencilere verilen, bütün öğrencileri çeşitli programlarla ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre iş alanlarına, mesleklere veya yükseköğretime hazırlayan, bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür kazandıran ve onlara hem mesleki olarak hem de hayatta yararlanabilecekleri sağlam bir temel hazırlamak olarak belirtilmiştir (Cicioğlu, 1985, s. 243,244).

Öğrencilerin, ortaokul başlarında yeteneklerini keşfetmeye başladıkları, bu sebeple mesleki ve teknik eğitimin, ortaöğretimde verilmesinin öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin daha belirgin olacağı belirtilmiştir. Yönelmede yanlışları ve zaman kaybını önlemek, muhtemel gelişmelere göre tekrar yönelmeyi kolaylaştırmak için çeşitli programlar arasında yatay ve dikey geçiş yolları açılmıştır. Öğrencileri programlara yönlendirmek için ikinci devre orta öğretimin birinci yılı bir yönlendirme sınıfı olarak belirlenmiştir. Yönlendirme sınıfı genel, mesleki ve teknik orta öğretimin ikinci devresinin birinci yılıdır. Bu sınıfta, birinci devreden gelen öğrenciler arasındaki seviye farkları giderilmeğe çalışılmış, sanat enstitüsü ve lise ayrımı kaldırılmış, genel ortaöğretim bütünü içinde ortaöğretimin ikinci kademesinde sadece programlarına göre diğer liselerden ayrılan okullar olmuştur. 1974-1975 öğretim yılından itibaren erkek sanat enstitülerinin adı meslek lisesi olmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 243,244; Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 123).

Şûra'da mesleki ve teknik öğretim kuramlarında; yapı, tesviyecilik, demircilik, marangozluk, motorculuk, elektrikçilik, elektronik, elektronik hesap makineleri, dökümcülük, modelcilik, laborantlık, matbaacılık, mensucat, otelcilik ve turizm, giyim ve konfeksiyon, el sanatları, besinler ve beslenme, ev idaresi vb. programların gerekli tesisleri olan okullarda uygulanacağı belirtilmiştir. Uygulanacak programların ortak özelliği, öğrenciye seçtiği programda vasıflı işçi seviyesinde bir meslek formasyonu kazandırmaktır. Bunu sağlayabilmek için yönlendirme sınıfına dayalı onuncu ve on birinci sınıflarda ders saatlerinin en az üçte ikisi meslek derslerine ve uygulamalara ayrılır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 127).

Tablo 2'de 1942-1972 yılları arasında öğretime devam eden sanat enstitüleri sayıları verilmiştir.

Tablo 2: 1942-1972 Yılları Arasında Sanat Enstitüleri Okul Sayısı

Öğretim Yılları	Sanat Enstitüsü Türleri								
	Erkek	Kimya	Yapı	Motor	Elektrik Elektronik	Ağaç ve Metal İşleri	Tekstil	Matbaa	Gemi Yapı
1942-43	14	-	3	-	-	-	-	-	-
1943-44	22	-	2	-	-	-	-	-	-
1944-45	24	-	3	-	-	-	-	-	-
1945-46	28	-	4	-	-	-	-	-	-
1946-47	30	1	4	-	-	-	-	-	-
1947-48	40	1	4	-	-	-	-	-	-
1948-49	53	1	8	-	-	-	-	-	-
1949-50	60	1	8	-	-	-	-	-	-
1950-51	64	1	8	-	-	-	-	-	-
1951-51	64	1	8	-	-	-	-	-	-
1952-53	65	1	6	-	-	-	-	-	-
1953-54	67	1	6	1	-	-	-	1	-
1954-55	68	1	6	1	-	-	-	1	-
1955-56	69	1	6	1	-	-	-	1	-
1956-57	70	1	6	1	-	-	1	1	-
1957-58	73	1	6	1	-	-	1	1	-
1958-59	80	1	6	1	-	-	1	1	-
1959-60	87	1	7	2	-	-	1	1	-
1960-61	86	1	7	3	-	-	1	1	-
1961-62	88	1	7	4	2	-	1	1	-
1962-63	91	1	8	4	2	1	1	1	-
1963-64	91	1	8	4	2	1	1	1	-
1964-65	91	1	8	5	2	1	1	1	-
1965-66	95	1	9	5	1	1	1	1	1
1966-67	97	1	9	5	1	1	1	1	1
1967-68	100	1	9	5	1	1	1	1	1
1968-69	104	1	9	5	-	1	1	1	1
1969-70	112	1	9	5	-	1	1	1	1
1970-71	115	1	9	5	-	1	1	1	1
1971-72	118	1	9	5	-	1	1	1	1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü. (1973). Milli eğitim hareketleri 1942-1972. Ankara. Özalp, R. (1956). Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim. Ankara: Maarif.

Yapı Sanat Enstitüleri başlangıçta erkek sanat enstitülerinin içinde bir bölüm olarak kurulduğundan tabloya dahil edilmiştir. Elektrik-elektronik Sanat Enstitüleri 1963-1964 öğretim yılına kadar Elektrik-Radyo Sanat Enstitüsü, Ağaç İşleri Sanat Enstitüsü 1970-1971 yılına kadar Ağaç ve Metal İşleri Sanat Enstitüsü, Matbaa Sanat Enstitüsü 1967-1968 öğretim yılına kadar Matbaacılık Okulu, Tekstil Sanat Enstitüsü 1970-1971 öğretim yılına kadar Mensucat Sanat Enstitüsü, Gemi Yapı Sanat Enstitüsü 1968-1969 öğretim yılına kadar Denizbank Sanat Enstitüsü adı altında faaliyet göstermişlerdir. Elektrik-Elektronik Sanat Enstitüsü 1968-1969 öğretim yılında Yenimahalle Sanat Enstitüsü'nün bir bölümü haline getirildiğinden bu öğretim yılından itibaren ayrı okul olarak alınmamıştır. Bazı kaynaklarda erkek sanat enstitüleri sayıları verilirken müstakil olarak kurulmuş orta sanat okulları da sayıya dahil edilmiştir. Tablo 2'ye erkek orta sanat okulları sayısı dahil edilmemiştir. Erkek sanat enstitülerinin sayıları verilirken erkek

orta sanat okullarının da dahil edildiği tablo için bkz. Maarif Vekaleti. (1959). Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim. İstanbul: Maarif Vekaleti Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayım Müdürlüğü.

Tartışma ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nde yerel imkanlarla sürdürülen mesleki ve teknik eğitim, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da aynı şekilde devam ettirilmiştir. Merkezi bir yönetimden uzak olan meslek okullarında eğitim süreleri de bölgeden bölgeye değişiklik göstermiştir. 29.5.1927 tarih ve 1052 sayılı Meslek Mektepleri Hakkında Kanun ile sanat okullarının yönetimi Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu tarihten önce bölgeden bölgeye değişen okulların eğitim süresi, bu kanunla ilkokul üzerine beş yıl olarak belirlenmiştir. Beş yılın, ilk ikisi hazırlık kalan üç yıl ise mesleki eğitime ayrılmıştır.

Kocakaya'nın (2007) araştırmasında ulaştığı gibi 1931 yılında kabul edilen 1867 sayılı kanunla okullar birkaç ilin okulu olarak görülmüş ve bölge sanat okulları olarak adlandırılmıştır. Fakat okulların bütçesi Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine alınmamış, yerel imkânlar tarafından karşılanmaya devam edilmiştir. Bu süreçte vilayet bütçeleri, okullara yeterince destek olamamış ve sanat okullarının gelişimi bu süreçte yavaşlamıştır. Çıkarılan 2765 sayılı ve 7.6.1935 tarihli kanunla okulların bütçeleri Milli Eğitim Bakanlığı üzerine alınmıştır. Okul masraflarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanması okulların gelişimini hızlandırmıştır.

Sanat okullarının ilk kurulduğu yıllarda, yerel koşullar ve bölgesel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmuştur. Bir süre sonra ihtiyaca bakılmaksızın merkezi bir anlayışla her bölgeye sanat okulu kurulmuştur. Endüstrinin çok sınırlı oluşu bu yaklaşımın benimsenmesinde önemli olmuştur. Meslek okulunu bitiren gençlerin dağınık endüstriyi ve küçük sanatkârları toparlayacağı ve onlara liderlik edeceği düşünülmüştür. 1936 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan planda, mesleki eğitim kurumlarının iş birliği yapacağı yeter sayıda iş yeri bulunmadığı düşüncesiyle, doğu ve güney doğu illerinde, bazı istisnalar dışında, yeni meslek okullarının açılmaması önerilmiştir. Ancak bu öneri pek uygulanamamıştır. Bu durum mezunların başka alanlara kaymalarına ya da iş bulmak için göç etmelerine sebep olmuştur.

Erkek sanat enstitülerinin parasız oluşu, ilkokul mezunu bütün öğrencileri kabul etmesi, üç veya beş sene olarak farklı kademelerinin bulunması, teorik eğitimden ziyade pratik becerisi olan ve bir an önce hayata atılmak isteyenler için pratik bölümünün bulunması ile önemli fırsatlar sağlamıştır (Costat, 1956, s. 10; Milli Eğitim Bakanlığı, 1964, s. 23). Meslek eğitiminin erken yaşta başlamasına rağmen fakir aileler için okul hayatı kaybedilen zaman olarak düşünülmüştür. Aslıer (1962)'in bir erkek sanat enstitüsü son sınıf öğrencisinden aktardığı şu sözler fakir ailelerin eğitime bakış açılarını göstermesi açısından bir örnektir: "Babam diyor ki: ilkokuldan sonra seni çıraklığa verseydim harçlığını çıkarır bize yük olmazdın. Şimdi de senden boğazını sıkar gene de ayda yüz lira koparırdım. Hâlbuki okulu bitireceksin de ne olacak?". Fakir aileler için çocukların bir an önce iş hayatına atılması ve kendilerine maddi yük olmaktan çıkması her şeyden önemlidir (s. 19).

1940'lı yıllara kadar sanat okulu mezunlarının sanayide iş bulmasında sorunlarla karşılaşmıştır ancak devlet eliyle önemli bir sanayi kurulunca sanat okulu mezunları aranan elemanlar olmuşlardır. Bazı yerlerde mezunların bakanlıkça işe yerleştirilmesi, okulların tercih edilmesini sağlamıştır (Başgöz, 1995, s. 214).

Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürü M. Rüştü Uzel'in de çabalarıyla 1941 yılında 2287 sayılı yasaya ek olarak çıkarılan Bakanlık Merkez Örgütü Kanunu, 4113 sayılı yasayla değiştirilerek Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. Mesleki ve

teknik öğretimin müsteşarlık düzeyinde örgütlenmesi ve 1942 yılında çıkarılan 4304 sayılı yasayla her yıl 8 milyonluk bir paranın mesleki ve teknik eğitime ayrılmasıyla yeni okullar yapılmıştır.

Erkek sanat enstitülerinin kurulması ve gelişmesi Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığının kurulduğu dönemde olmuştur. Yapı ve işleyiş olarak bölge sanat okullarıyla benzer olan erkek sanat enstitüleri yine ilkokul üzerine beş yıl olarak kurulmuştur. Talim Terbiye Kurulu'nun 11/3/1940 tarihli 43 sayılı "beş senelik bölge sanat okullarının tahsil itibari ile iki devreye ayrılması hakkında" kararıyla bölge sanat okulları ilk devresi üç yıllık, ikinci devresi iki yıllık meslek okulları olarak düzenlenmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 10/5/1943 tarihli 94 sayılı "Bölge sanat okulunun her iki devresine ayrı isimler verilmesi hakkında" kararıyla da daha önceden iki devreye ayrılmış olan bölge sanat okullarının sadece birinci devresini bulunduran okullara, erkek orta sanat okulu, iki devresini de bulunduran okullara erkek sanat enstitüsü adı verilmiştir. Erkek orta sanat okulları, erkek sanat enstitüleri içerisinde bulunmaktadır ancak erkek sanat enstitülerinin açılmayacağı bölgelerde müstakil okul olarak da kurulmuştur.

Meslek eğitimini isteyen her bireye ulaştırmak için erkek sanat enstitüleri içinde özel sınıflar oluşturulmuş, klasik ortaokuldan mezun olanlar ya da liseyi terk edenler de erkek sanat enstitülerine kabul edilmiştir.

Kurulacak meslek okullarının çevreye yenilik götüreceği ve çevrenin ekonomik kalkınmasında önderlik edeceği düşünülmüştür. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle kapalı bir ekonomik politika izlenen dönemde sanat enstitüleri bölgelerin teknoloji merkezi olmuştur. 1970li yıllara gelindiğinde, ekonominin dışa açılması, özel sektörün gelişmesiyle sanayi pek çok konuda meslek okullarının önüne geçmiştir (Doğan, 2012, s. 49).

Mesleki ve teknik eğitimin yeni bir atılım yaptığı 1940'lı yıllarda yeni açılan erkek sanat enstitülerinin ihtiyaç duyduğu araç ve gereçler daha önceden açılan, kökleşmiş erkek sanat enstitüleri tarafından üretilmiştir. Bursa Erkek Sanat Enstitüsü torna, İzmir Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü ağaç işleri tezgâhları, Aydın Erkek Sanat Enstitüsü demir testere tezgâhı, Konya Erkek Sanat Enstitüsü zımpara taşı tezgâhı üreterek ihtiyacı olan okullara göndermişlerdir (Doğan, 2012, s. 39).

Başlangıçta mahalli düzeyde faaliyet gösteren okullar, endüstri alanındaki ihtiyaçlarımızı kendi hammaddemiz ve insan kaynağımızla kendi ülkemizde gerçekleştirmek için çalışmışlardır. Eğitim Araçları ve Teknik İşbirliği Genel Müdürlüğü'nün İşletme ve Donatım Genel Müdürlüğü olarak teşkilatlanmasıyla bu süreç daha da hızlanmıştır. Belli bir süreçten sonra mesleki ve teknik öğretim okul ve kurslarının sınıf, laboratuvar ve büro eşyasının %100'ü, atölye teçhizatının %25'i teknik öğretim okullarının atölyelerinde üretilmiştir. Okulların ihtiyaçları olan Atatürk büst ve maskları, demir torna, freze, yüzey taşlama, vargel, zımpara, matkap, testere, boru bükme ve kesme tezgâh ve makineleri enstitülerin kendi imkânlarıyla üretilmişlerdir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 158).

Mithat Paşa'nın Tuna valisi iken, ilk sanat okulunu bir yetim evi olarak açması, okula fakir ve yetim çocukları kabul etmesiyle mesleki ve teknik eğitimde bir gelenek başlamıştır. Meslek eğitimini, fakir ve öksüz çocuklar için ücreti düşük ve güvenli olmayan, aşağı bir iş sayan bu gelenek, şüphesiz gelişmemiş endüstriden kaynaklanmıştır. Maddi durumu iyi ve zengin aileler çocuklarını klasik okullarda okutup onların devlet dairelerinde çalışmalarını istemişlerdir (Başgöz, 1995, s. 214). Lisenin yükseköğrenim için bir hazırlık gibi olması, devlet dairesinde işe girebilmek için lise mezunu olunması gibi şartlar mesleki ve teknik eğitim okullarının çoğu zaman tercih dışında kalmasına sebep olmuştur (Doğan, 1977, s. 44).

Mesleki ve teknik öğretimin, genel öğretimin dışında birbirine rakip olarak düşünülmesi, bir bütün olarak ele alınmaması okullara olan ilginin beklendiği kadar artmamasına sebep olmuştur. Özellikle orta sanat okuluna giren bir öğrencinin meslek seçimini yaptıktan sonra erkek sanat enstitülerinin ikinci devresinde aynı sanat dalından devam edecek olması bazı sorunlar doğurmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973, s. 71).

Erkek sanat enstitülerinin üç yıla çıkarılarak lise dengi okullar haline getirilmeleri, orta sanat okullarının kapatılarak meslek seçiminin ertelenmesi doğru adımlar olmuştur. Aynı şekilde okul programlarına beden eğitimi, müzik ve yabancı dil derslerinin eklenmesi öğrencilerin çok yönlü gelişmelerine imkân vermiştir. Ancak genel kültür derslerinin sanat okulları için özel hazırlanmamış olması, atölye çalışmaları ile bağlantısının sağlanmaması öğrencilerin bu derslerdeki başarılarını etkilemiştir (Costat, 1956, s. 12; Maarif Vekaleti, 1957, s. 6,7).

Savaş yıllarında öncelikli olarak ordunun teknik eleman ihtiyacını karşılayan ana kaynak erkek sanat enstitüleri olmuşlardır. Bu okullardan mezun olanlar, kamu iktisadi kuruluşları, çeşitli bakanlıklar, özel sektör gibi çeşitli alanlarda hizmet vermişlerdir. Küçük esnafın, köylünün karşılaştığı sorunların çözümünde, 1950'li yıllar ve daha sonrasında kurdukları kendi işletmeleri ile özel sektörün çekirdeğini oluşturdular ve teknolojik yönden gelişmiş illerin mevcut seviyeye gelmelerinde öncü bir rol oynamışlardır (Doğan, 2012, s. 32; Doğan, 2015, s. 40).

Meslek eğitimi daha büyük yaşlarda yapmak amacıyla Altıncı Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlarla 1960 yılında erkek orta sanat okullarının kapatılarak mesleki eğitimin ortaokuldan sonra verilmesi amaçlanmıştır.

Yedinci Milli Eğitim Şûrası'nda erkek sanat enstitülerinin üç yıla çıkarılması önerilmiş ve 1966-1967 öğretim yılından itibaren erkek sanat enstitülerinin öğretim süreleri 2 yıldan 3 yıla çıkarılmıştır.

Erkek sanat enstitüleri uzun yıllar çok sayıda mezun vererek ülkede ihtiyaç duyulan meslek elemanını yetiştirmiştir. Kocakaya (2007) Niğde'de, Eser ve Orak (2016) Urfâ'da erkek sanat enstitülerinin bölgenin meslek elemanı ihtiyacını karşılamada çok önemli rol aldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Erkek sanat enstitüleri, 1973 yılı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'yla endüstri meslek liselerine dönüştürülmüştür.

Sanayileşmeye çalıştığımız bir dönemde, ihtiyacımız olan meslek elemanını yetiştiren erkek sanat enstitüleri pek çok alanda incelenebilir. Okullarca bir yandan örgün eğitim verip bir yandan yaygın eğitim kursları düzenlenmesi, bu okulların çok yönlü olduğunun göstergesidir. Çalışma sonucunda şu önerilerde bulunulmuştur;

- Erkek sanat enstitülerinin sipariş atölyeleri araştırılabilir.
- Erkek sanat enstitüleri tarafından açılmış ve yönetilmiş kurslar araştırılabilir.
- Pratik sanat okulları, yapı enstitüleri ve diğer sanat enstitüleri ayrıntılı olarak araştırılabilir.

Mesleki ve teknik eğitimin daha nitelikli olması için günümüze dönük şu öneriler de bulunulmuştur;

- Araştırma sonucunda erkek sanat enstitüsü mezunlarının alanları dışına çıktığı bulunmuştur. Günümüzde mesleki ve teknik eğitim mezunlarının, mezuniyet sonrası ne iş yaptıkları takip edilerek alan dışına yönelimin çok olduğu bölümlerle ilgili çalışmalar yapılabilir. Alan dışına yönelimin sebepleri araştırılarak çözüm önerileri bulunabilir.

- Erkek sanat enstitülerinin merkezi bir anlayışla her bölgeye kurulması mezunlarının iş bulmasını zorlaştırmıştır. Mesleki ve Teknik Anadolu liseleri kurulurken bölgesel ihtiyaçlar göz önüne alınabilir.

Kaynakça

- Alkan, C., & Doğan, H. (1976). Mesleki ve teknik eğitim için ana plan esasları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), 25-72.
- Alkan, C., Doğan, H., & Sezgin, İ. (1998). *Mesleki ve teknik eğitimin esasları*. İstanbul: Alkim.
- Aslier, M. (1962). *Mesleki ve teknik öğretimde sistem değişikliği*. İstanbul: Mars T. ve S. A. Ş. Matbaası.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Boratav, K. (2012). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2009*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve ortaöğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Cillov, H. (1965). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Costat, M. (1956). *Türkiye'de meslek okulları hakkında rapor*. Ankara: Maarif Basımevi.
- Çınar, E. (2007). *XIX.yy'da Osmanlı Devleti'nde mesleki ve teknik eğitim*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir
- Değirmenci, A. (2015). *Osmanlı imparatorluğu'nda mesleki eğitim veren okullar (19.yy İstanbul örnekleri)*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir
- Demir, E., & Şen, H. Ş. (2009). Cumhuriyet dönemi mesleki ve teknik eğitim reformları. *Ege Eğitim Dergisi*, 39-59.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1973). *Milli eğitim hareketleri 1942-1972*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Doğan, H. (1983). Mesleki ve teknik eğitimin ilkeleri ve gelişmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 167-181.
- Doğan, H. (2012). *İz bırakan eğitimciler cilt 1*. Ankara: Eğitim Araştırmaları Derneği.
- Doğan, H. (2015). *İz bırakan eğitimciler cilt 2*. Ankara: Eğitim Araştırmaları Derneği.
- Duman, T. (2002). Mesleki ve teknik eğitimin gelişimi. *XV*, 61-71. Ankara: Yeni Türkiye.
- Duyar, Ş. (1946). *Eskişehir Erkek Sanat Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulu*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Ekinci, Y. (1994). *Hükümet ve siyasi parti programlarında milli eğitim*. Ankara: Tekışık A.Ş. Web Ofset.
- Eser, G., & Orak, A. (2016, Ekim). Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde öncü bir kurum: Urfa Erkek Sanat Enstitüsü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 185-199.
- Kerimoğlu, Z. (2006). *1946-1960 arası uygulanan eğitim politikası*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir
- Kılıç, A. (2007). *Türkiye'de orta mesleki-teknik eğitim ve istihdam ilişkisi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir
- Kılınç, M. (2013). *Türkiye'de mesleki teknik eğitimin tarihi gelişimi (1908-1986)*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kocakaya, N. (2007). *Niğde Erkek Sanat Enstitüsü ve meslek lisesleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kodamanoğlu, N. (1964). *Türkiye'de eğitim (1923-1960)*. Ankara: Milli Eğitim.
- Maarif Vekaleti. (1959). *Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim*. İstanbul: Maarif Vekaleti Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayım Müdürlüğü.

-
- Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları. (1975). *Üçüncü beş yıllık kalkınma planında mesleki ve teknik öğretim*. Ankara: Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları.
- Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı. (1961). *Türkiye'de 100 Yıllık Mesleki ve Teknik Öğretim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayım Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1947). *Erkek orta sanat, yapı okullariyle erkek sanat ve yapı enstitüleri yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1949). *Erkek teknik öğretim*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1960). *Türk eğitim milli komisyonu raporu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1964). *Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1965). *Rakam, grafik ve şemalarla Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı İnsangücü Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1973). *Cumhuriyetin 50.yılında milli eğitimimiz*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özalp, R. (1956). *Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim*. Ankara: Maarif Basımevi.
- Sezgin, İ. (1982). Mesleki eğitimin kapsam ve gelişimi. *Türk Eğitim Derneği IV.Eğitim Toplantısı*, (s. 21-49).
- Tezcan, M. (1973). Toplumumuzda mesleki ve teknik öğretim ile ilgili değer yargıları ve değişme eğilimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(1), 189-207.
- Tosun, T. (2010). *Tanzimat'tan günümüze Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim politikaları*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Tuna, O. (1973). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim*. Ankara: Ayyıldız.
- Turan, K. (1992). *Mesleki teknik eğitimin gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
-